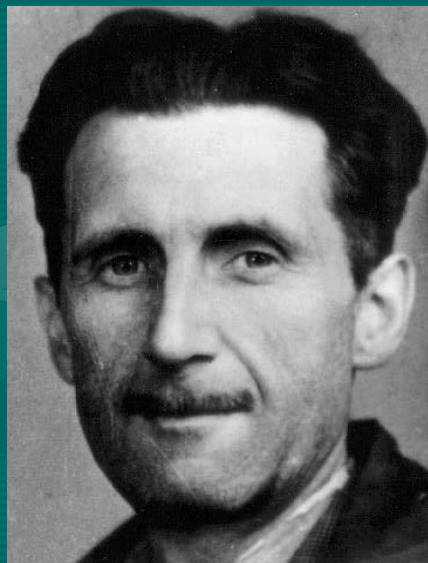

Média és nyelvhasználat, 4.

Ideológiai kritika: az „újbeszél” (newspeak) nyelv felé?

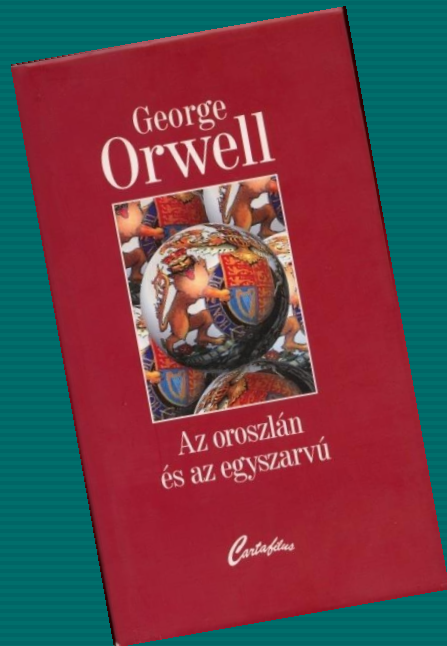

George Orwell

(1903–1950)

A politika és az angol nyelv

(1946. április)

Orwell ismerte és vitatta azt a nézetet, amely szerint mindenféle beavatkozás a nyelvbe (pl. a harc a nyelvvel való visszaélés ellen) céltalan, tudományosan túlhaladott szentimentalizmus, és eleve kudarcra van ítélve. Emögött – úgy véli – az a hit rejlik, hogy a nyelv természetes növekedési folyamat eredménye, nem pedig olyan eszköz, amelyet mi magunk alakíthatunk saját céljainkra.

Tézisei:

- az angol nyelv rossz állapotban van, az írott nyelv tele van rossz szokásokkal;
- az ostoba gondolatok megrontják a nyelvet, de a nyelv maga is megronthatja a gondolatot;
- ezen változtathatunk: a folyamat némi odafigyeléssel visszafordítható;
- érthető nyelv → világos gondolatok → politikai megújulás.

A politika és az angol nyelv

(1946. április)

Két illusztráció: így írtok ti...

„Nem vagyok valójában bizonyos abban, nem igaz-e, ha azt mondjuk, hogy az a Milton, aki valaha hasonlatosnak látszott egy tizenhetedik századi Shelleyhez, nem vált-e, az évről évre keserűbbé váló tapasztalatok alapján, idegenebbé (sic!) annak a jezsuita szektának az alapítójától, amelynek eltűrésére semmivel sem lehetett őt rávenni.”

(Harold Laski professzor)

A politika és az angol nyelv

(1946. április)

Orwell kommentárja:

„Laski professzor negyvenöt szóban négy tagadást alkalmaz. Ezek közül egy fölösleges, értelmetlenné teszi az egész bekezdést, ezenfelül ott van a nyelvbotlás, az *idegen* („alien”) a *rokon* („akin”) helyett, ami további értelmetlenség, és jó néhány elkerülhető nehézség, amelyek tovább fokozzák az általános homályosságot.”

A politika és az angol nyelv

(1946. április)

Két illusztráció: így írtok ti...

„Egyfelől ott van a szabad személyiség: ez lényegéből következőleg nem neurotikus, mert nincsenek sem konfliktusai, sem álmai. Vágyai, amennyiben vannak, átlátszóak, mert pontosan olyanok, amilyeneket az intézményes jóváhagyás a tudat előterében tart; egy másfajta intézményi minta megváltoztatná számukat és intenzitásukat; alig van bennük valami, ami természetes, másra vissza nem vezethető vagy kulturálisan veszedelmes. Ám másfelől a társadalmi kötelék nem más, mint ezeknek az önmagukban biztos integritásoknak a kölcsönös tükröződése.”

(Pszichológiai esszé)

A politika és az angol nyelv

(1946. április)

Orwell kommentárja:

„[Ennek a] mintapéldának, ha nem vagyunk hozzá elég elnézők, egyszerűen nincs semmi értelme: szándékolt jelentését valószínűleg ki lehetne hüvelyezni, ha a teljes cikket elolvasnánk, amelyben előfordul.”

A politika és az angol nyelv

(1946. április)

„Trükkök”, amelyekkel a prózaszerkesztés munkáját megkerülik:

1. Haldokló metaforák.

Egy újszerű metafora segíti a gondolat átadását, mert eleven képet idéz fel. Az elkoptatott metaforák viszont csak arra jók, hogy megtakarítsák az írónak a fáradságot, hogy maga találjon ki eredeti szókapcsolatokat.

Példák: *szálljunk síkra érte, harangozzuk be a változásokat, álljunk ki vállvetve, kezére játszik, más malomban örölnék, a zavarosban halászik, sodródik az árral, Achilles-sarok, hattyúdal, melegágy.*

Képzavarok: *„a fasiszta polip eldalolta hattyúdalát”, „a szöges csizma az olvasztótégelybe került” stb.*

A politika és az angol nyelv

(1946. április)

„Trükkök”, amelyekkel a prózaszerkesztés munkáját megkerülik:

2. Operátorok, avagy verbális művégtagok.

Egyszerű igék helyett olyan frázisok, amelyek egy főnévhez vagy melléknévhez hozzáragasztanak valami vattaként használatos igét (pl. *bizonyul, szolgál, képez*). Cselekvő helyett szenvedő alakok, igenevek helyett névszós szerkezetek, melyek fölös szótagokkal tömnek ki minden mondatot úgy, hogy a szimmetria látszatát keltik.

Példák: *hatástalanná tesz, harcot folytat ellene, alapot szolgáltat, vezető szerepet játszik, hatást gyakorol, tendenciát mutat, szem előtt tartva, tekintetbe véve, elfogadhatatlannak bizonyul, komoly megfontolást érdemel.*

A politika és az angol nyelv

(1946. április)

„Trükkök”, amelyekkel a prózaszerkesztés munkáját megkerülik:

3. Nagyképű szóhasználat.

Egyszerű kijelentések felcicomázására használt összetett és többnyire idegen (latin, francia, német) szavak, melyek a tudományos pártatlanság légkörét teremtik meg, kultúrát és eleganciát kölcsönöznek az írásnak, jóllehet a nyelvi renyheség bizonyítékai és terjesztői. Ide tartoznak még az oktanul túlzó kifejezések.

Példák: *jelenségkomplexus, individuum, kategorikus, virtuális, nóvum, eliminál, gleichschaltolás, transzferál, deregionalizál, fragmentált, korszakalkotó, kérlelhetetlen stb.*

A politika és az angol nyelv

(1946. április)

„Trükkök”, amelyekkel a prózaszerkesztés munkáját megkerülik:

4. Jelentés nélküli szavak.

Képzőművészeti és irodalmi kritikákban teljesen megszokott jelenség, hogy hosszú bekezdésekre bukkanunk, amelyek a világon semmit nem jelentenek (pl. „X. művének kiemelkedő vonása az elevenség, plaszticitás, vitalitás”).

Hasonlóképpen élnek vissza sok politikai szóval is (*kulák, reakciós, misz-szió, rasszista, anarchista, szélsőséges* stb.). – „A fasizmus szónak ma már nincs semmi jelentése azonkívül, hogy »valami nemkívánatost« jelöl.”

Egyes szavaknak több jelentése van, amelyek összeférhetetlenek egymással: pl. *szabadság, demokrácia, liberális, reform, nemzeti, hazafi, igazságos*. Minden rezsim védelmezői azt állítják, hogy rendszerük „demokrácia” (nálunk egykor: „népi demokrácia”).

A politika és az angol nyelv

(1946. április)

Orwell „lefordít” egy jó angolsággal írott bekezdést korának általa bírált nyelvezetére:

„Fordítván magamat látám a nap alatt, hogy nem a gyorsaké a futás, és nem az erőseké a viadal, és nem a bölcseké a kenyér, és nem az okosoké a gazdagság, és nem a tudósoké a kedvesség; hanem idő szerint és történetből lesznek mindezek.”

(Prédikátor 9:13)

A politika és az angol nyelv

(1946. április)

Orwell „lefordít” egy jó angolsággal írott bekezdést korának általa bírált nyelvezetére:

„Korunk jelenségeinek objektív vizsgálata kényszerűen vezet arra a következtetésre, hogy a kompetitív tevékenységek során a siker vagy a kudarc nem mutat semmiféle olyan tendenciát, amely szinkronban lenne a veleszületett képességekkel, hanem kivétel nélkül mindig jelentős mennyiségű kiszámíthatatlansági tényezőt kell figyelembe venni.”

A politika és az angol nyelv

(1946. április)

Egy aggályos író mindig fölteszi magának az alábbi kérdéseket:

1. Mit akarok mondani?
2. Milyen szavakkal lehet ezt kifejezni?
3. Milyen kép vagy idióma teszi ezt világosabbá?
4. Elég friss ez a kép ahhoz, hogy hatása legyen?
5. Ki tudnám ezt netán rövidebben is fejezni?
6. Nincs benne valami, ami csúnya, de elkerülhető?

A politika és az angol nyelv

(1946. április)

„Szabályok”, amelyekre támaszkodhatunk, ha az ösztönünk cserben hagy:

1. Soha ne használj olyan metaforát, hasonlatot vagy más szófordulatot, amellyel nyomtatásban találkozni szoktál!
2. Soha ne használj hosszú szót, ha egy rövid is megteszi!
3. Ha egy szót ki lehet húzni, akkor mindenkor húzd ki!
4. Soha ne használj szenvedő alakot, ha a cselekvőt is használhatod!
5. Soha ne használj idegen kifejezést, tudományos műszót vagy zsargonszót, ha találsz rá hétköznapi angol megfelelőt!
6. Inkább szegd meg bármelyikét e szabályoknak, mintsem hogy valami egészen barbár képtelenséget mondjál!

A politika és az angol nyelv

(1946. április)

A politika nyelve:

tele van eufemizmusokkal, szónoki kérdésekkel és pusztaködösítésekkel, pl.

pacifikáció – 'falvak bombázása, kunyhók felperzselése gyújtólövedékekkel'

a határok „kiigazítása” – 'emberek elűzése, földjük és más vagyontárgyaik kisajátítása';

a megbízhatatlan elemek kiszűrése – 'emberek jogtalan börtönben tartása, munkatáborok, deportálás'.

Ez a nyelvezet „úgy borítja el a tényeket, mint egy puha hótakaró”.

(l. pl. *iraki/afganisztáni „misszió”*)

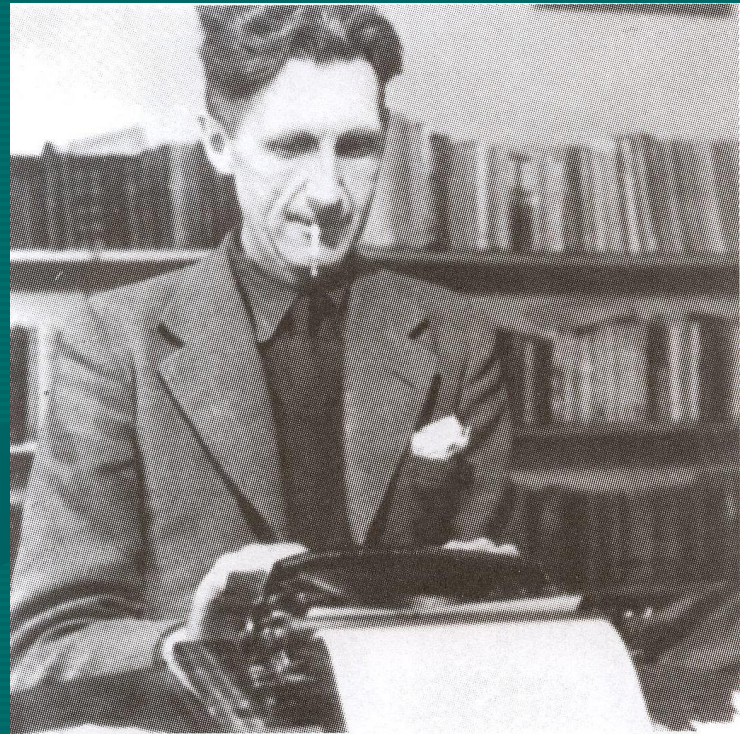
A politika és az angol nyelv

(1946. április)

Egy példa a hazai sajtóból:

„Nagyon izgalmas megfigyelni, hogy amikor egy társadalom megérett bizonyos változtatásokra, reformokra, hogyan kezd ennek neki, hogyan képes ezek szükségességét vagy éppen haszontalanságát polgárainak kommunikálni.”

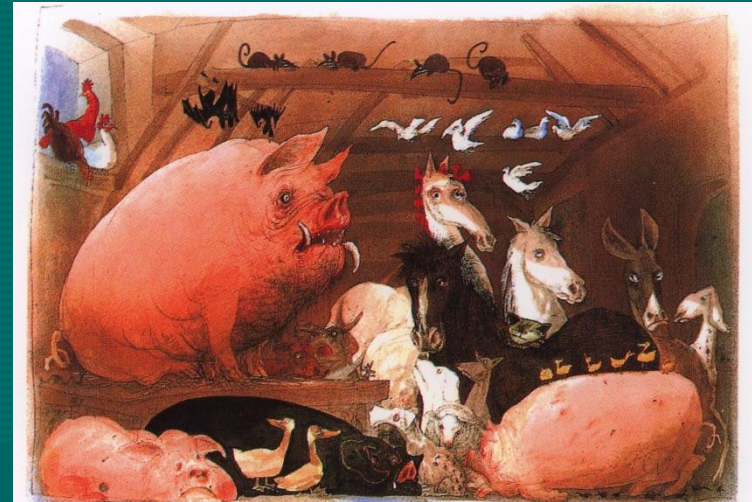
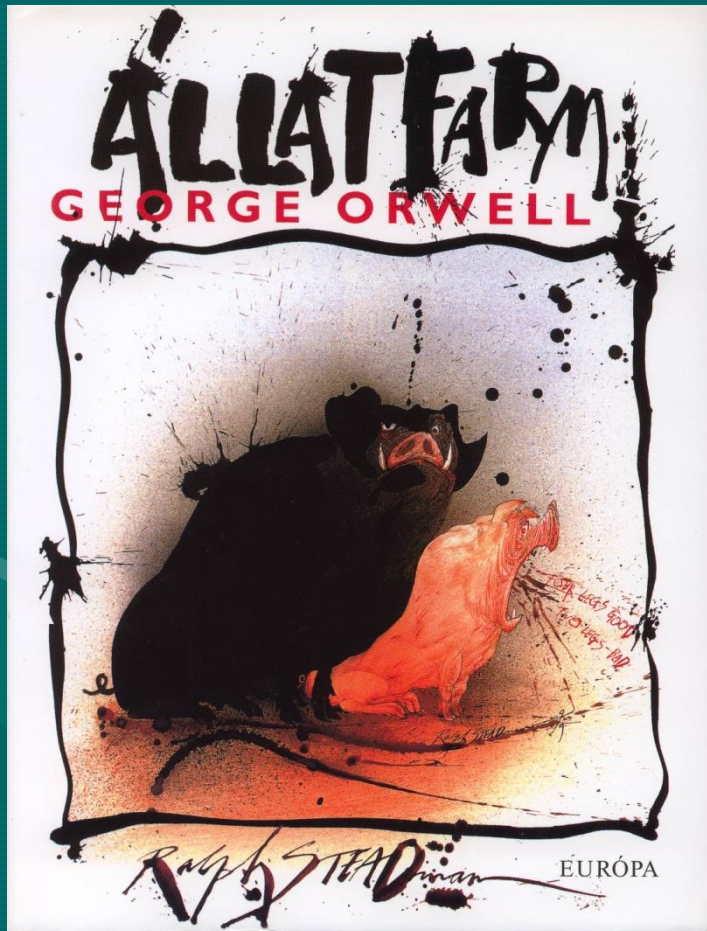
*„Azért írok, mert előttem van valami hazugság,
amit le akarok leplezni, valami tény, amire föl
akarom hívni a figyelmet...”*

Munka közben, 1945 telén

Állatfarm (Tündérmese)

1943–44, megjelent: 1945 (Anglia), 1946 (USA)

MINDEN ÁLLAT EGYENLŐ,
DE EGYES ÁLLATOK
EGYENLŐBBEK A TÖBBINÉL

<https://www.youtube.com/watch?v=kNLLNDShPV8>

Állatfarm (Tündérmese)

(1943–44, megjelent: 1945 (Anglia), 1946 (USA))

A sztálini korszak satírája, a Lenin halálától a szovjet–német megnemtámadási szerződés megkötéséig terjedő időszakot dolgozza fel allegorikus formában (de természetesen minden elnyomó, totalitárius rendszerre ráillik).

A színhely egy angol farm, ahol az állatok a disznók vezetésével megdöntik az ember (Mr. Jones) uralmát.

A szabad és derűs új élet egyre komorabbá válik, lassan feledésbe merülnek az állatok hajdani ideológusának, az Őrnagynak (Lenin) eszméi.

A Napóleon nevű kandisznó ragadja magához a hatalmat.

Érdekességek:

- *a történelmi dokumentumok meghamisításának motívuma;*
- *személyi kultusz;*
- *az „Állatizmus” alapelvei és azok felpuhítása;*
- *propaganda: a juhokat betanítják a lehető legprimitívebb rigmusra;*
- *Süvi, a főpropagandista (afféle „kormányzóvivő”): „Mert azt ugye nem akarjátok, elvtársak, hogy Jones visszajöjjön?”*

1984

(Jura szigetén, 1948-ban; megjelent: 1949)

A világ három hatalmi tömbre szakadt: mindhárom totalitárius berendezkedésű, és nagyon hasonlítanak egymásra.

Winston és Júlia szerelme: kísérlet az autonóm gondolkodásra, lázadás az embertelenség ellen, kitörési kísérlet a szabadság és a szerelem nevében.

Nyelvi manipuláció 1.

„Fordított elnevezések”:

Igazság Minisztérium – itt hamisítják a múltat (napról napra átírják a régi újságcikkeket, hogy ne derüljön fény a rendszer hazugságaira)

Bőség Minisztérium – éheztetni az embereket

Béke Minisztérium – a háborúkat szervezi, azok kitervelésén munkálkodik

Szeretet Minisztérium – itt kínozzák, terrorizálják azokat, akik „gondolatbűnt” vagy más rendszerellenesnek mondott kihágást követnek el (101-es szoba)

A HÁBORÚ: BÉKE

A SZABADSÁG: SZOLGASÁG

A TUDATLANSÁG: ERŐ

1984

(Jura szigetén, 1948-ban; megjelent: 1949)

Nyelvi manipuláció 2.

Az „újbeszél” (newspeak) nyelv:

Syme, a nyelvész munkatársaival készíti az újbeszél szótárt – feladata: a nyelv csontig tisztítása.

Syme: „Mi pusztítjuk a szavakat. Gyönyörű dolog ez a szópusztítás.”

A cél: szűkíteni a gondolkodás területét, betű szerint lehetetlenné tenni a gondolatbűnt, hogy ne létezzenek szavak, melyekkel elkövethető lenne.

Winston véleménye: „Csak idő kérdése, hogy Syme-ot elgőzösítik. Túlságosan intelligens.”

duplagondol (doublethink):

képesség arra, hogy az ember legyőzze az emlékezetét; tudatában lenni az igazságnak, s közben hazudni, majd elfeledkezni az egésztől

Gyűlöletkeltés:

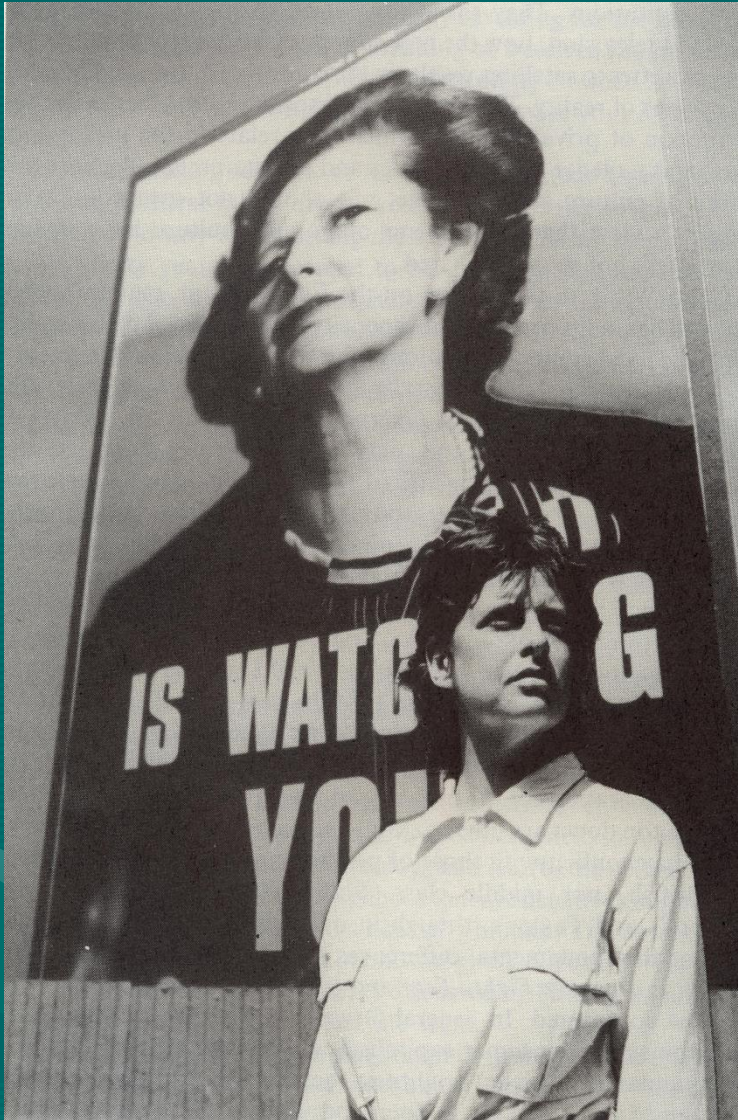
Két Perc Gyűlölet, a Gyűlölet Hete

Bűnbakképzés:

Goldstein, a „Testvériség” mozgalom

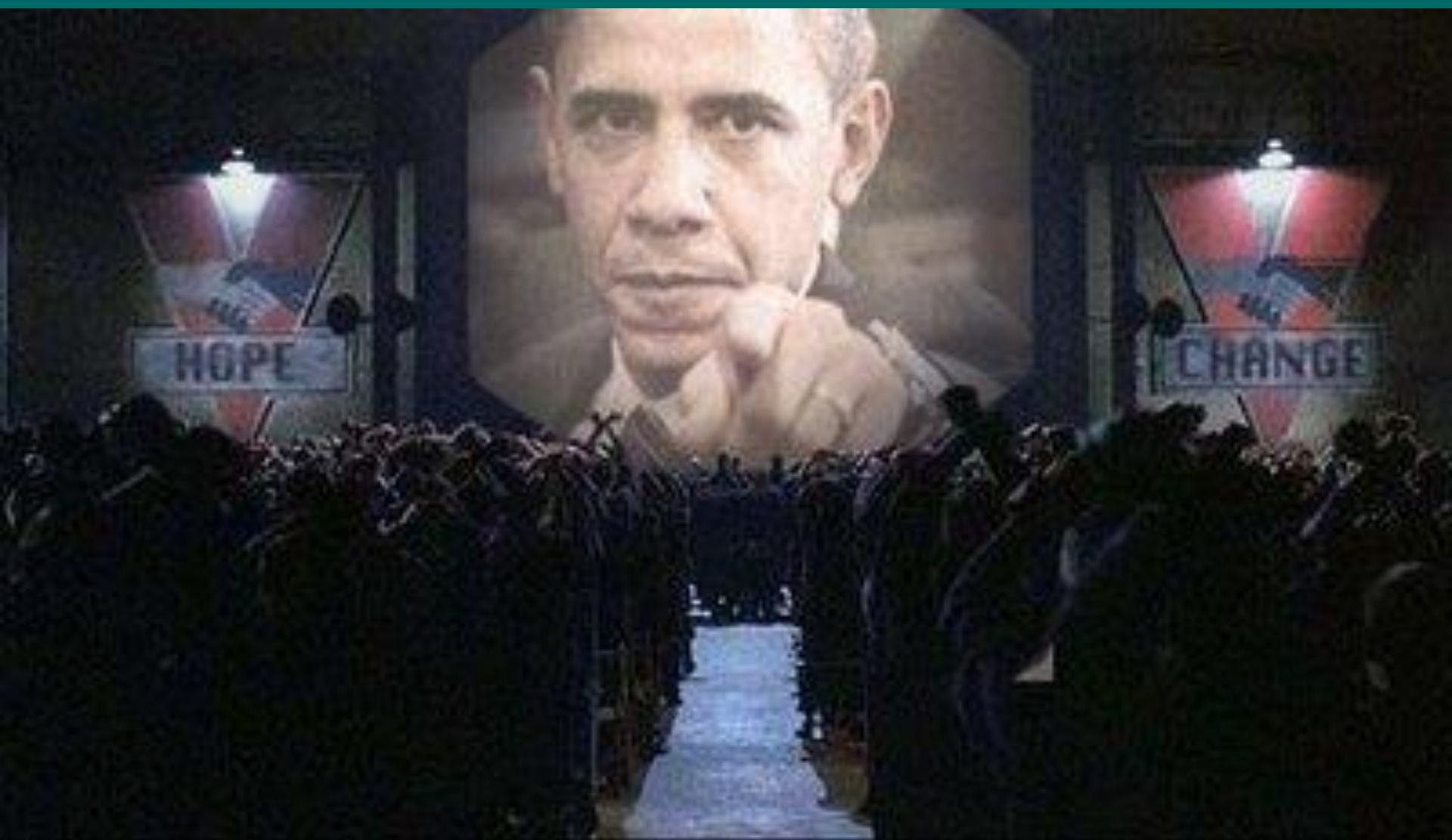

/Crispin Aubrey –
Paul Chilton
(szerk.): *Nineteen
eighty-four in 1984:
Autonomy, control
and communication.*
London,
Comedia
Publishing
Group, 1983. 6.
old./

A photograph of Barack Obama sitting at a table in a restaurant, looking at a young child. He is wearing a dark suit and a striped tie. The child is wearing a yellow t-shirt. There are white takeout containers and a plate of food on the table. In the background, other people are seated at tables. Two speech bubbles are overlaid on the image. The first speech bubble, on the left, says "Dad says you're spying us online". The second speech bubble, on the right, says "He's not your dad".

Dad says
you're
spying us
online

He's not
your dad

**FACEBOOK
IS
WATCHING
YOU**

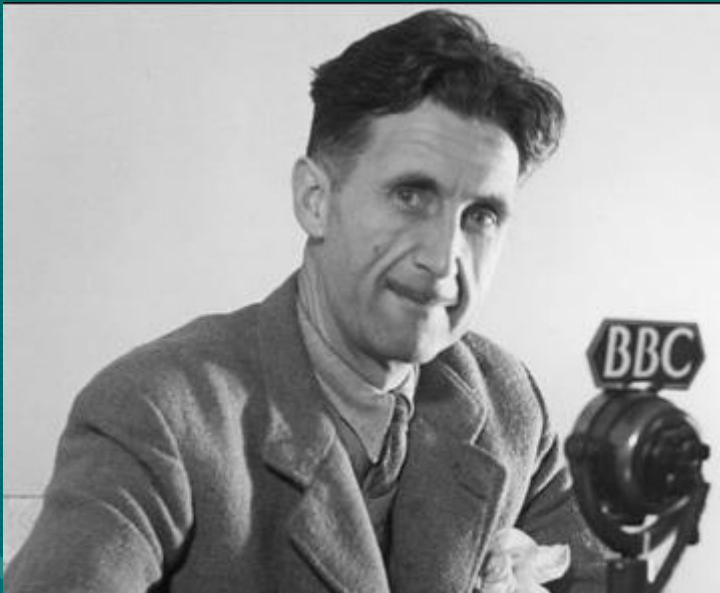
facebook.

BROOKER
is watching you

A scene from the movie '1984' featuring a large portrait of Big Brother and IngSoc signs. The image is set in a dark, industrial environment. In the center, a large, brightly lit portrait of a man with a mustache and intense gaze (Big Brother) dominates the background. On either side of the portrait, there are signs with the word 'INGSOC' written on them, set against a red and white background. The foreground is filled with a dense crowd of people, their faces mostly in shadow, looking towards the central portrait. The overall atmosphere is one of surveillance and control.

**FACEBOOK IS WATCHING
YOU...AND CENSORING
CONSERVATIVES**

„egy nemzedék fagyos
lelkiismerete”

V. S. Pritchett